

LIETUVIŲ ATGIMIMO ISTORIJOS STUDIJOS

14

*Vytautas Jogėla.
Vilniaus Romos katalikų
dvasinė akademija
1833 – 1842 metais:
organizacija ir veikla*

1997

LIETUVIŲ
ATGIMIMO ISTORIJOS
STUDIJOS

Skiriu Mamai

LIETUVIŲ ATGIMIMO ISTORIJOS STUDIJOS

14

*Vytautas Jogėla.
Vilniaus Romos katalikų
dvasinė akademija
1833–1842 metais:
organizacija ir veikla*

VILNIUS

Eugrimas

1997

UDK 947.45

Li-191

REDAKCINĖ KOLEGIJA:

Antanas Kulakauskas

Česlovas Laurinavičius

Raimundas Lopata

Egidijus Motieka (vyriausiasis redaktorius)

Vladas Sirutavičius

Darius Staliūnas

Giedrius Subačius

Antanas Tyla

*Autorius dėkoja Lietuvos Respublikos
švietimo ir mokslo ministerijai,
Lietuvių katalikų mokslo akademijai,
Lietuvos istorijos institutui,
prelato Juozo Prunskio fondui,
prisidėjusiems prie knygos išleidimo*

© Vytautas Jogėla, 1997

© Lietuvos istorijos institutas, 1997

© Lietuvių Atgimimo istorijos studijos, 1997

ISSN 1392-0391

ISBN 9986-752-23-X

TURINYS

PRATARMĖ	8
ĮVADAS	10
Istoriografija	11
Šaltiniai	13
Atsiminimai	14
Archyvai	15
RUSIJOS VALDŽIA IR KATALIKAI XVIII AMŽIAUS PABAIGOJE -- XIX AMŽIAUS PRADŽIOJE	17
Rusijos aristokratija ir katalikybė	17
Valdžios siekiai	19
Katalikų Bažnyčios valdymas	21
Katalikų apibūdinimas	24
AKADEMIJOS ĮSTEIGIMAS	26
Universiteto uždarymas	26
Akademijos pradžia	33
Dėstytojų parinkimas ir mokslo disciplinos	43
Mokslo vardų ir laipsnių suteikimas	53
Patalpos	54
Pirmieji mokslo metai	57
AKADEMIJOS PERSONALO KAITA	61
Rektoriai	62
Profesoriai	66
Adjunktai	69
Kalbų dėstytojai	74
Inspektoriai ir jų padėjėjai	76
Dvasios tėvai, arba kapelionai	78

AKADEMIJOS ALUMNAI IR JŲ STUDIJOS	80
Įstojimas	81
Akademijos klierikų gyvenimo sąlygos	84
Studijos	91
Klierikų kilmė	93
Tautinis klausimas	96
MOKYMAS IR MOKSLAS	100
Mokymas ir jo programos	100
Šventojo Rašto katedra	102
Dogminė, moralinė ir pastoralinė teologija	105
Bažnyčios istorija ir kanonų teisė	106
Homiletika	109
Logika ir moralės filosofija	110
Lenkų literatūros istorija	111
Visuotinė ir Rusijos istorija	112
Rusų literatūra ir kalba	115
Lotynų literatūra ir graikų kalba	116
Hebrajų kalba	117
Prancūzų kalba	117
Vokiečių kalba	118
MOKSLINIAI DARBAI	119
Dėstytojų moksliniai darbai	121
Vadovėlių rengimas	123
Pamokslų rinkinių rengimas	124
Straipsniai	125
Mokslo laipsnių suteikimas	126
Daktaro laipsnio suteikimas	129
AKADEMIJOS REFORMOS	134
Akademija ir seminarijų reformos	134
Akademijos iškėlimas į Peterburgą	140
Sudie, Tėvyne	144

IŠVADOS	148
PRIEDAI	150
Akademijos klierikų sąrašas	150
Akademijos personalo sąrašas	176
ŠALTINIAI IR LITERATŪRA	180
Naudoti archyvų ir bibliotekų rankraščių fondai	180
Skelbti šaltiniai	182
Literatūros sąrašas	183
TRUMPINIAI	190
SUMMARY	191
STRESZCZENIE	205
ASMENVARDŽIŲ RODYKLĖ	219
VIETOVARDŽIŲ RODYKLĖ	230

egzaminus labai gerai išlaikė tik penki klierikai – Adolfas Bagenskis, Aleksandras Važinskis, Juozapas Vilbikas (Wilbik), Juozapas Ježevskis ir Jonas Ostapovičius (Ostapowicz); aštuoniolika juos išlaikė gerai ir tik Semionas Strumila (Strumillo) iš Minsko vyskupijos buvo priskirtas prie vidutinių³². Aukščiausius įvertinimus paprastai gaudavo vyresniųjų kursų klierikai. Statutas klieriko pašalinimo už prastą mokymąsi nenumatė. Tais pačiais metais Vilniaus seminarijoje tik dviejų auklėtinių žinios buvo įvertintos labai gerai, 34 – gerai ir 7 – vidutiniškai³³.

Baigdami Akademią, valdybos nutarimu alumnai už gerą mokymąsi ir pavyzdinę elgesį būdavo apdovanojami įvairiomis knygomis, garbės raštais, padėkomis. Kiekvienų mokslo metų pabaigoje vykdavo iškilmingi posėdžiai, kuriuose dalyvaudavo vyskupas ir Akademijos profesoriai. Apdovanoti klierikus knygomis liepė J. K. Gintila, nes Akademijos bibliotekoje buvo daug dubletų. 1838 m. P. Skargos knyga „Šventųjų gyvenimai“ buvo apdovanoti A. Bujka, Aleksandras Vrublevskis (Wróblewski) ir Tadas Juzumas (Juzumowicz)³⁴. Tai skatino alumnus geriau mokytis ir elgtis. 1840-1841 mokslo metų pabaigoje valdyba nutarė apdovanoti knygomis Leopoldą Pogoželskį (Pogorzelski), Otoną Praniauskį (Proniewski), Ignotą Žabą (Żaba), Vincentą Ulonavičių (Ulanowicz) ir Jokūbą Šileiką (Szylejko), garbės raštais – Andrių Mikuličių (Mikulicz) ir Pranciškų Markovskį (Markowski), pareikšti padėką Petrui Viršilai (Wirszyłło), Juozapui Lenčevskiui (Lenczewski), Benediktui Novickiui (Nowicki), Erazmui Osolinskiui (Ossoliński), Martynui Ludkevičiui (Łudkiewicz), Jonui Hepkei (Hephe). Kartais per iškilmingus posėdžius valdyba pareiškėdavo ir išpėjimus už prastą mokymąsi ir elgesį. Antai 1841 m. buvo išpėti „didžiausi tinginiai“ Gabrielis Onoška (Onoszko) ir Kanutas Saurinavičius (Sawrynowicz)³⁵. Metinėse ataskaitose, kurias valdyba siųsdavo į Peterburgą, beveik visada būdavo pažymėta, kad klierikai gerai mokosi, daugumos egzaminų įvertinimai būdavo geri.

Klierikų kilmė. Akademijoje mokėsi klierikai, kilę iš visų šešių vyskupijų: Vilniaus, Žemaičių, Mogiliovo, Minsko, Lucko, Podolės

³² Auklėtinių 1836 m. sąrašas, RVIA, f. 822, ap. 1, b. 6616, l. 109.

³³ Ibidem, l. 110.

³⁴ Valdybos 1838 m. liepos 9 d. posėdžio protokolas, PCVIA, f. 46, ap. 1, b. 406, l. 50.

³⁵ Valdybos 1841 m. birželio 28 d. posėdžio protokolas, ibidem, ap. 4, b. 8, l. 75.

Kameneco. Pati didžiausia savo teritorija buvo Mogiliovo arkivyskupija, apėmusi daugelį Rusijos imperijos gubernijų, tačiau į Vilnių atvykdavo klierikų tik iš buvusių LDK žemių. Negausios Rusijos katalikų bendruomenės, matyt, neskatino savo sūnų siekti aukštojo mokslo. Gausiausią klierikų dalį sudarė Vilniaus gubernijos gyventojai, t. y. Vilniaus ir Žemaičių vyskupijų seminarijų auklėtiniai. Be to, vyskupas A. Klungevičius stengėsi į Akademiją siųsti kuo daugiau klierikų iš savo vyskupijos. Klierikas J. Grinkevičius skundėsi, kad „Akademijoje vyrauja Vilniaus vyskupijos klierikai [...], todėl kitų vyskupijų seminarijų auklėtiniai nenoriai važiuoja mokytis į Akademiją [...]“³⁶. Rusijos valdžia, sužinojusi šio laiško turinį, įsakė Vilniaus generalgubernatoriui patikrinti padėtį.

Iš vyskupo A. Klungevičiaus pateikto klierikų sąrašo matyti, kad 1836 m. iš Vilniaus vyskupijos mokėsi tik 2 klierikai, o iš Žemaičių – 11 klierikų³⁷. Į šį sąrašą vyskupas neįtraukė laisvųjų klausytojų, kurių skaičius buvo nepastovus. 1835 m. ataskaitoje pažymima, jog Akademijoje jų mokosi 16³⁸, bet 1839 m. gubernatoriaus pranešime nurodyti tik du tokie klierikai³⁹. Bendras besimokančiųjų skaičius nuolat svyravo. Pirmaisiais mokslo metais Akademijoje trūko klierikų, norinčių studijuoti, nes Mogiliovo, Lucko-Žitomro ir Podolės Kameneco vyskupijos neužėmė joms skirtų vietų. Vėliau klierikų atvykdavo daugiau. Beje, įvairiose ataskaitose ir klierikų sąrašuose tų pačių metų duomenys skiriasi. Paprastai gubernatoriaus savo ataskaitose klierikų skaičių padidindavo – galbūt finansiniais sumetimais. Stojančiųjų būdavo daug. Antai 1835 m. Akademijoje studijavo 35, o 1839 m. – jau 42 išdiniai klierikai⁴⁰. Tais laikais, 1830-1840 m., Krokuvos universiteto Teologijos fakultete studentų buvo daug mažiau, kai kada nebuvo nė vieno. Antai 1832-1833 mokslo metais užsirašė aštuoni klausytojai, iš kurių penki netrukus išstojo⁴¹. Iš viso į Akademiją buvo priimti 223 alumnai, 138 iš jų gavo mokslo laipsnius.

³⁶ 1836 m. vasario 3 d. laiškas J. Onoškai, I VIA, f. 378, PS, 1836, b. 22, l. 8.

³⁷ Auklėtinių 1836 m. sąrašas, *ibidem*, p. 11.

³⁸ 1835 m. ataskaita, PC VIA, f. 46, ap. 4, b. 21, l. 106.

³⁹ Gubernatoriaus 1839 m. ataskaita, RVIA, f. 1263, ap. 1, b. 1333, l. 697.

⁴⁰ *Ibidem*, l. 697.

⁴¹ T. Glemma, „Wydział teologiczny uniwersytetu Jagiellońskiego w latach 1795 – 1847”, *Polonia Sacra*, s. 25.

Iki 1831 m. sukilimo Rusijos valdžia beveik nekreipė dėmesio į tai, kokios kilmės yra į vyskupijų seminarijas ir Vyriausiąją dvasinę seminariją stojantys klierikai. Tuo pasinaudojo valstiečių vaikai, kurie, norėdami tapti kunigais, be jokių apribojimų galėjo stoti į seminarijas. Pasak M. Valančiaus, “lig 1832 m. patys mokytojai priimdinėjo į seminariją pamokytus jaunikaičius, neklausdami, ar yra muzikas, ar bajoraitis”⁴². Beveik visi stojantieji sakydavosi esą bajorai, tik vienas kitas priėmimo knygoje pasivadindavo valstiečiu. Ir pats M. Valančius stodamas į Varnių seminariją rašė esąs bajoras⁴³. Po sukilimo imperijos valdžia jau reikalaujavo bajorystės liudijimų: seminarijų priėmimo knygoje vyrauja bajorai. Tačiau amžininkai pastebėjo, kad dauguma Žemaitijos kunigų buvo valstiečių kilmės⁴⁴. Be to, po sukilimo daugelis pasiturinčių valstiečių įvairiais būdais stengėsi išsirūpinti bajorystės dokumentus. “Daug pinigų iškeliavo į Rusiją, daugelis turtingų valstiečių mokėjo pinigus bajorams, kad juos priimtų į savo giminę, netgi keisdavo pavardes”⁴⁵.

1837 m. valdžia stojimo į seminarijas ir Akademią tvarką sugriežtino. Tam pasitarnavo bendra Rusijos politika ir dvarininkų skundai, kad daug valstiečių vaikų eina į seminarijas. Bajorų vaikai, norėję stoti į mokslo įstaigas, taip pat tęsti mokslą, kasmet privalėdavo gauti gubernatoriaus leidimą. Valstiečių vaikams toks leidimas būdavo išduodamas tik pateikus vietinių Valstybės turtų rūmų sutikimą⁴⁶. Ši tvarka tikriausiai buvo įvesta ne dėl kilmės, o dėl politinio patikimumo kontroliavimo, nes kiekvienas klierikas žinojo, kad kilus net menkiausiam įtarimui nepasieks savo tikslo.

Be jokios abejonės, dauguma Akademijos klierikų buvo bajorų sūnūs. Ar jie iš tikrųjų buvo bajorai, ar koku kitu būdu įsigiję bajorystės liudijimus, sunku pasakyti. Nuodugniausiai pavyko nustatyti Žemaičių vyskupijos klierikų kilmę (žr. I lentelę). Tik du Akademijos klierikai, T. Juzumas ir I. Kulvinskis, buvo kilę iš laisvųjų valstiečių. 1842 m. į Akademią buvo priimti dar du valstiečių kilmės klierikai –

⁴² M. Valančius, *Raštai*, t. 2, Vilnius, 1972, p. 244.

⁴³ 1822 – 1845 m. Varnių seminarijos auklėtinių priėmimo knyga, MB, f. 90, b. 76, l. 2 – 3.

⁴⁴ W. Godon, *Statystyka Xięstwa Żmudzkiego*, Paryž, 1839, s. 49.

⁴⁵ *Ibidem*, s. 56.

⁴⁶ Vilniaus gubernatoriaus 1841 m. liepos 28 d. raštas valdybai, PCVIA, f. 46, ap. 3, b. 103, l. 249.

Juozapas Abelevičius (Abelewicz) iš Vilniaus vyskupijos ir vienkieminkas Juozapas Moglis (Mogł) iš Šiaulių apskrities. Tikrą klierikų kilmės vaizdą sunku susidaryti, nes kas antras Mogiliovo, Minsko, Podolės Kamenecko ir Lucko-Žitomyro vyskupijų klierikas pateikdavo bajoro kilmės liudijimą. Iš tuometinės Akademijos tradicijos būtų galima spėti, kad nepateikusiai kilmės liudijimų buvo valstiečiai. Vienuoliai arba laisvieji klausytojai taip pat nepateikdavo savo kilmės dokumentų, nors dar 1829 m. caras buvo uždraudęs priimti į vienuolius baudžiauninkus⁴⁷.

Tautinis klausimas. Sukilimas parodė, kad tiek Lenkijoje, tiek Lietuvoje valstybingumo ir tautinės idėjos yra gyvos. Prasidėjęs romantizmas paskatino domėtis savo tautos praeitimi, ugdė etnosocialinio identiteto sampratą ir žadino tautines kultūrinės aspiracijas. Akademijs – mažas buvusios LDK “tautos” modelis. Čia mokėsi klierikai iš visų jos žemių, tik skirtingas buvo jų skaičius. Tačiau Bažnyčios kanonai ir specifinė kunigo padėtis mažino tautinius skirtumus, kėlė krikščioniškojo universalizmo vertybes.

Niekur nepavyko rasti ano meto klierikų laiškų, o oficialieji dokumentai apie tautinę savimonę tiesiogiai nieko nesako. Vis dėlto tam tikras išvadas galima daryti. Vertingas šiam reikalui yra Žemaičių seminarijos archyvas. Tik šios seminarijos klierikų priėmimo knygoje buvo žymima ir tautybė (lenk. *Jakiej nacyi*). Nei Vilniaus seminarijos, nei Akademijos įrašuose tokio klausimo nėra. Iki 1831 m. sukilimo atsakyme nurodoma ne tautybė, o “Žemaičių kunigaikštystė”, tik po sukilimo jau rašoma: “žemaitis”. Tie klierikai, kurie buvo atvykę į Varnius iš Vilniaus vyskupijos, pavadinti “lietuviais” arba “iš Lietuvos”⁴⁸. O Julijonas T(F)rece, kuris seminarijoje mokėsi 1832–1833 mokslo metais, pasivadino *origine Gallus nat. Samogita*⁴⁹. Šie duomenys rodo, kad žemaičiai suvokė savo atskirumą nuo lietuvių. Koks šio suvokimo turinys, nustatyti sunku, tačiau greičiausiai senovinis – Žemaičių kunigaikštystės gyventojas, nors atrodo, kad svarbūs elementai buvo kalba ir teritorija. Kalbos svarbą patvirtina Jurgio Pabrėžos laiškas J. K. Gintilai. Jis M. Valančių apibūdino taip: “[...] Žemaitis, ir ne toks,

⁴⁷ A. Tyla, “Lietuvos valstiečių istorijos (1795 – 1861) bruožai”, in: *Lietuvių atgimimo istorijos studijos*, t. 4: *Liaudis virsta tauta*, Vilnius, 1993, p. 89.

⁴⁸ 1822 – 1845 m. Varnių seminarijos auklėtinių priėmimo knyga, MB, f. 90, b. 76, l. 11, 28.

⁴⁹ *Ibidem*, l. 24.